

CZU: 343.13:343.141/.143

[https://doi.org/10.59295/sum8\(178\)2024_14](https://doi.org/10.59295/sum8(178)2024_14)

DISTINCȚIA DINTRE CONCEPTUL DE „EVALUARE A PROBELOR” ȘI „STANDARDUL DE PROBĂ” ÎN DREPTUL PROCESUAL PENAL: O ANALIZĂ COMPARATIVĂ

*Svetlana LEONTIEVA,**Universitatea de Stat din Moldova*

În procesul penal, scopul principal este adoptarea unui verdict corect de condamnare sau achitare. Fiecare decizie se bazează pe o evaluare independentă a probelor prezentate. Aceste aspecte constituie fundamentul cercetării, care vizează elucidarea distincției conceptuale între criteriile de evaluare a probelor și standardul de probă, care permite o înțelegere profundă a mecanismelor judiciare și contribuie la asigurarea unui proces echitabil. În cadrul cercetării, am demonstrat că probele trebuie evaluate pentru a verifica dacă îndeplinesc un standard de probă relevant, iar evaluarea se efectuează pe baza unui anumit criteriu. Astfel, atât criteriile, cât și standardele sunt necesare pentru stabilirea faptelor relevante. Pe lângă acest punct conceptual, articolul explorează trei aspecte principale: utilizarea criteriilor ca standarde de probă, diferențele între sistemele juridice în abordarea acestor concepte și interdependența lor în adoptarea sentințelor. Analiza comparativă subliniază că, deși standardele și criteriile de evaluare au diferențe conceptuale, ele sunt funcțional interconectate, fiecare având un rol în procesul adoptării deciziei finale.

Cuvinte-cheie: *probele, evaluarea probelor, standardul de probă, dincolo din orice dubiu rezonabil, intima convingere, marginile aprecierii.*

THE DISTINCTION BETWEEN THE CONCEPT OF „EVIDENCE EVALUATION” AND „STANDARD OF PROOF” IN CRIMINAL PROCEDURAL LAW: A COMPARATIVE ANALYSIS

In the criminal process, the primary goal is to reach a correct verdict of conviction or acquittal. Each decision relies on an independent assessment of the presented evidence. These elements form the foundation of this research, which aims to clarify the conceptual distinction between the criteria for evaluating evidence and the standard of proof. This distinction not only deepens our understanding of judicial mechanisms but also contributes to ensuring a fair trial. Our research demonstrates that evidence must be evaluated to determine whether it meets a relevant standard of proof, with assessments conducted based on specific criteria. Therefore, both criteria and standards are essential for establishing relevant facts. In addition to this conceptual focus, the article explores three main aspects: the use of criteria as standards of proof, the differences in how various legal systems approach these concepts, and their interdependence in reaching verdicts. The comparative analysis emphasizes that, while standards and criteria for evaluation have distinct conceptual differences, they are functionally interconnected, with each playing a vital role in the decision-making process.

Keywords: *evidence, evaluation of evidence, beyond reasonable doubt, standard of proof, intima conviction, margin of appreciation.*

Introducere

Verificarea riguroasă a probelor administrate în cadrul urmăririi penale este esențială pentru a garanta legalitatea și fundamentarea deciziei finale adoptate. Această verificare este strâns legată de conceptele de „evaluare a probelor” și „standardul de probă”, întrucât aceste două aspecte sunt fundamentale pentru stabilirea corectă a faptelor într-un proces penal.

În literatura juridică de specialitate și în practică, este deseori întâlnită confuzia referitoare la criteriile de evaluare a probelor (sau metodele de evaluare a probelor) și la standardele de probă, care sunt adesea analizate ca fiind același concept. Prezentul articol are ca scop elucidarea acestei probleme, oferind o distincție conceptuală între: standardele de probă și evaluare a probelor.

În general, probele trebuie evaluate pentru a verifica dacă îndeplinesc un standard relevant de probă, evaluarea este realizată pe baza anumitor criterii, astfel, atât criteriile, cât și standardele sunt necesare

pentru stabilirea faptelor și circumstanțelor legate de comiterea infracțiunii. Diferența între aceste concepte nu este întotdeauna evidentă și în practică se pare că uneori se ratează diferența dintre criterii și standarde.

Literatura de specialitate occidentală abordează extensiv această tematică. Unele lucrări fac efortul pentru a clarifica conceptul de standardul de probă, altele prezintă un studiu descriptiv despre modul în care standardele funcționează efectiv; altele promovează pretenții normative în speranța de a sugera standarde mai bune, sau cel puțin mai bine definite, iar unele lucrări abordează mai multe dintre aceste aspecte [1, p. 17].

După cum afirmă doctrinarul Christian Diesen, standardul de probă este „o chestiune de drept, adică o normă abstractă stabilită printr-o regulă legală, similară cu cerințele preliminare pentru comiterea unui anumit delict.”, în timp ce evaluarea probelor „este o chestiune de fapt, adică, în acest context, este o decizie privind modul în care probele dintr-un caz particular se raportează la normă” [2]. Cele două concepte sunt, prin urmare, strâns legate, dar unul se referă la norma generală (standardul de probă), în timp ce celălalt se referă la aplicarea normei generale într-un caz specific.

Studii complexe privind standardul de probă au fost realizate în principal în statele cu sistem de drept anglo-saxon. În statele cu sistem romano-germanic, se acordă mai puțină atenție aspectelor legate de standardele de probă, cercetătorii concentrându-se mai mult asupra criteriilor de evaluare a probelor. O dezbateră în dreptul continental se axează pe întrebarea dacă este mai bine ca probele să fie evaluate conform unor criterii fixe și prestabilite sau conform unor criterii mai flexibile, guvernate de principiul liberului apreciere a probelor. Diferența dintre aceste două abordări poate fi subliniată prin faptul că criteriile fixe sunt obiective, în timp ce cele flexibile sunt subiective, deoarece primele limitează în mod specific activitatea celor care decid, spre deosebire de cele din urmă. Totuși, se poate argumenta că și criteriile flexibile pot fi obiective, dar obiectivitatea lor nu provine dintr-o sursă legală autoritară, ci din constrângerile epistemologice pe care le impun în procesul decizional juridic.

Aspectele analitice

Așadar, prin conceptualizarea evaluării probelor și a standardului de probă, devine evident că acestea sunt două concepte distincte. Totuși, așa cum am menționat anterior, atât în dreptul comun, cât și în dreptul continental există o anumită tendință de a suprapune aceste concepte.

Probele din cauza penală permit organelor judiciare să adopte sentințe corecte, dar ele în sine nu pronunță verdicte. În acest scop, există cel puțin cinci cerințe privind probele: 1) trebuie să fie admisibile conform regulilor sistemului juridic relevant; 2) trebuie administrate printr-un act juridic, respectând toate condițiile legale; 3) trebuie interpretate de către organele de drept care constată faptele, întrucât probele nu vorbesc de la sine, iar participanții la procesul penal trebuie să construiască argumente probatorii pe baza elementelor prezentate; 4) trebuie evaluate pentru a determina valoarea lor probantă; 5) organele de drept trebuie să ia în considerare dacă probele îndeplinesc standardul relevant de probă [3, p. 90].

Punctele relevante pentru cercetarea noastră sunt al patrulea și al cincilea. Există o diferență între evaluarea probelor prezentate și stabilirea dacă acestea îndeplinesc standardul de probă necesar. Aceste două activități sunt conceptual diferite, iar stabilirea standardului de probă necesită evaluarea prealabilă a probelor acumulate. Nu este posibil să determinăm dacă probele admise îndeplinesc standardul relevant fără o evaluare prealabilă a acestora. Mai precis, după ce probele au fost acumulate prin intermediul mijloacelor de probă, acestea trebuie evaluate pentru a verifica dacă îndeplinesc standardul de probă. Totuși, evaluarea în sine nu duce la adoptarea deciziei finale, deoarece un rezultat definit poate fi justificat doar după ce se iau în considerare standardele de probă.

Așadar, atât criteriile de evaluare, cât și standardele de probă sunt condiții necesare pentru fundamentarea deciziilor privind excluderea probelor, dar niciuna dintre aceste concepte nu constituie o condiție suficientă.

Considerații comparative

Urmează să prezentăm o perspectivă generală asupra regulilor diferitelor sisteme de drept referitoare la evaluarea probelor și standardele de probă. Unele sisteme au reguli clare privind standardele de probă, altele au criterii specifice de evaluare a probelor. Având în vedere scopul teoretic și abordarea conceptuală a articolului, am evidențiat unele aspecte pozitive și complexități sistematice [4].

În sistemul de drept comun, standardul bine cunoscut pentru stabilirea vinovăției unui inculpat în dreptul

penal este „*dincolo de orice îndoială rezonabilă*”. Aceasta este o cerință esențială în majoritatea sistemelor juridice, preluată dintr-o tradiție juridică a Statelor Unite, având rolul de a proteja drepturile fundamentale ale acuzatului, asigurându-se că nici o sentință de condamnare nu se bazează pe dovezi insuficiente sau pe îndoieli rezonabile [3, p. 92]. Acest standard necesită o cantitate de probe care să nu lase loc decât pentru îndoieli nerezonabile privind vinovăția inculpatului, adică probele deja puternice exprimate prin decizia de a urmări penal persoana acuzată – sunt atât de convingătoare încât actul procurorului despre fapta incriminată constituie singura explicație rezonabilă a faptelor cazului; sau, dovezile sunt atât de convingătoare încât vinovăția inculpatului poate fi considerată certă.

Standardul este destinat să protejeze dreptul acuzatului la un proces echitabil, prevenind condamnarea pe baza unor dovezi slabe sau insuficiente, garantând faptul că o persoană nu poate fi condamnată decât dacă vinovăția sa este demonstrată cu certitudine extremă.

Regulile standardului de probă stabilesc pragurile calitative sau cantitative care trebuie atinse pentru adoptarea deciziei pe marginea cauzei penale. Partea acuzării își asumă riscul că probele prezentate pot fi insuficiente în raport cu standardul. Acum, toate acestea presupun o evaluare a probelor. O evaluare a probelor admise și prezentate în instanță este esențială pentru a determina dacă standardul de probă este îndeplinit și pentru a stabili sentința care urmează a fi pronunțată, fie că aceasta va fi de condamnare, fie de achitare.

În general, țările din sistemul romano-germanic au prevăzut în codurile de procedura penală reguli de bază privind probele și standardele de probă. De cele mai multe ori, aceste reguli stabilesc criteriile pentru evaluarea probelor, mai degrabă decât standarde de probă propriu-zise. În prezent, aceste criterii sunt adesea mai libere, oferind o marjă considerabilă de discreție judiciară [5, p. 439]. Aceasta are o explicație istorică bine definită: în multe dintre țările continentale, efortul de codificare a vizat eliminarea, printre altele, a complexităților anterioare în evaluarea probelor.

Unul dintre aspectele interesante în doctrina franceză este noțiunea de „*intimă convingere*”. Conform Codului de procedură penală francez, judecătorii trebuie să decidă pe baza probelor conform convingerii lor intime (Art. 427); aceeași regulă se aplică și tribunalelor mixte, formate din judecători și jurați care nu sunt legați de reguli legislative de evaluare și trebuie să se întrebe „*în tăcere și reculegere*” dacă, având în vedere probele examinate, au o convingere intimă cu privire la vinovăția inculpatului (art. 353; art. 304 din Codul de procedură penală franceză) [6].

Această idee a trezit mai multe discuții și dezbateri în literatura de specialitate. Unii teoreticieni au criticat-o, presupunând că nu este altceva decât un apel la psihologia evaluatorului, dar dacă este așa, nu există niciun fundament epistemic pentru verdict și se deschide ușa pentru orice formă de părtinire, sugestie și decizii emoționale. Totuși, aceasta este o interpretare nefavorabilă a regulii. Mai mulți cercetători opinia căroră susținem, subliniază necesitatea examinării mentale a probelor, care nu se reduce la sentimentul subiectiv și psihologic privind vinovăția inculpatului.

Observăm, că conceptul de intimă convingere este consacrat și în art. 27 alin. (1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, în conformitate cu care judecătorul și persoana care efectuează urmărirea penală apreciază probele în conformitate cu propria lor convingere, formată în urma cercetării tuturor probelor administrate [7]. Interpretarea conceptului „*proprie convingere*” a fost realizată în Hotărârea Curții Constituționale nr. 18 din 22.05.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală (intima convingere a judecătorului), unde Curtea a statuat că noțiunea de „*proprie convingere*” nu are sensul de opinie subiectivă, ci acela al certitudinii dobândite de judecător în urma examinării tuturor probelor în ansamblu, sub toate aspectele, în mod obiectiv și călăuzindu-se de lege [8, pct. 62].

Deci, este intimă convingere un standard de probă? Este un criteriu de evaluare a probelor? Sau ambele? Cercetători anglo-americani tind să considere că este un standard. Juriștii și teoreticienii dreptului francez tind să considere că nu este un standard, ci mai degrabă o metodă de evaluare a probelor și de luare a unei decizii. Chiar și teoreticieni în materia probelor din sistemul continental sunt în dezacord în privința înțelegerii intimei convingeri; de exemplu, Jordi Ferrer consideră că este un „standard de probă complet subiectiv”, în timp ce Daniel González Lagier susține că este un „sistem de evaluare a probelor” [9, p. 99].

În cadrul sistemelor examinate, observăm că sisteme de drept comun au în mare majoritate doar standardul explicit de probă, în timp ce sisteme de drept civil au doar criterii explicite de evaluare a probelor.

La fel, observăm că domeniul argumentației legale este semnificativ restrâns atunci când sunt impuse criterii fixe de evaluare a probelor, mai ales dacă aceste criterii sunt obiective. Cu cât evaluatorii au mai multă discreție, cu atât rolul motivării deciziilor devine mai important. Părțile procesului oferă argumente persuasive despre probele, iar evaluatorii trebuie să prezinte argumente care justifică deciziile adoptate. Acest aspect este deosebit de important atunci când judecătorii trebuie să prezinte hotărârile motivate. Deși, intima convingere este adesea criticată ca fiind nefondată, considerăm că este frustrant ca judecătorii să fie constrânși de criterii fixe care împiedică aprecierea circumstanțelor particulare ale cazului și blochează orice efort argumentativ de a înțelege probele disponibile.

Standardul de probă în opinia Curții Europene a Drepturilor Omului

Curtea Europeană a Drepturilor Omului urmează standardul declarat de probă: încălcarea unui drept prevăzut de Convenție trebuie dovedită „dincolo de orice îndoială rezonabilă”. Standardul a fost stabilit pentru prima dată în cauza Irlanda v. Regatul Unit, și în continuare reiterat în mai multe hotărâri. De exemplu, în cauza Gäfgen v. Germania, CtEDO a statuat că pentru aprecierea elementelor care îi permit să spună dacă a existat încălcarea art. 3, Curtea adoptă standardul probei „dincolo de orice îndoială rezonabilă” [9, pct. 92].

Evidențiem, că aplicarea de către CtEDO a standardului „dincolo de orice îndoială rezonabilă” diferă de practica instanțelor naționale. În special, la nivelul CtEDO, standardul nu are același scop fundamental: în loc să stabilească pragul pentru a demonstra vinovăția sau nevinovăția unei persoane, acest standard este folosit pentru a constata o încălcare a prevederilor Convenției de către stat. Astfel, s-a observat că standardul „dincolo de orice îndoială rezonabilă” aplicat de Curte „nu este interpretat ca având același grad ridicat de probabilitate ca în procesele interne și penale” [9, pct. 93]. Abordarea Curții permite luarea în considerare a probelor circumstanțiale, formularea de inferențe, inversarea sarcinii probei și utilizarea cunoștințelor constructive în evaluare, ceea ce creează astfel un spațiu pentru un anumit nivel de îndoială.

Rezultatele obținute și discuții

În cadrul cercetării am reușit să abordăm trei aspecte principale. În primul rând: de ce unii doctrinari și organe de urmărire penală interpretează criteriile de evaluare ca standarde de probă și invers? Răspunsul la această întrebare decurge din diferențele dintre sistemele juridice, care, printre altele, sunt mai preocupate de criteriile de evaluare în unele cazuri și de standardele de probă în altele. Astfel, cercetătorii și practicienii formați profesional în contexte diferite tind să sublinieze ceea ce le este mai familiar și să asimileze ceea ce le este mai puțin cunoscut. Al doilea aspect este: de ce diferă sistemele juridice în privința acestor concepte? Răspunsul provine din evoluția diferitelor perspective în timp: există diferențe istorice, instituționale și procedurale care explică de ce unele sisteme sunt mai preocupate de criteriile de evaluare, iar altele de standardele de probă. În al treilea rând, presupunând că atât criteriile, cât și standardele sunt necesare pentru adoptarea sentințelor de condamnare sau de achitare: cum poate funcționa un sistem dacă neglijează unul dintre aceste concepte? Răspunsul la aceasta reprezintă cea mai importantă parte din punct de vedere teoretic a articolului, deoarece susținem că există o legătură funcțională între criterii și standarde.

Concluzii

În analiza comparativă a sistemelor juridice, se observă că unele au standarde explicite de probă, care acționează ca reguli de decizie, dar nu au criterii explicite de evaluare a probelor, iar altele au criterii explicite de evaluare, dar nu au standarde explicite de probă. Istoricul și preocupările instituționale și procedurale explică aceste diferențe.

În esență, *evaluarea probelor* se ocupă cu procesul de analizare și interpretare a probelor disponibile, fără a stabili un prag specific de certitudine. Instanța trebuie să evalueze calitatea, credibilitatea și consistența fiecărei probe. Acest lucru include verificarea surselor, modul în care au fost obținute probele și eventualele contradicții între ele. Este o activitate analitică care permite organelor de drept să formeze o opinie despre valoarea și credibilitatea probelor. Pe de altă parte, *standardul de probă* stabilește nivelul de certitudine necesar pentru a lua o decizie. Acesta oferă un criteriu formal pentru a evalua dacă dovezile prezentate îndeplinesc cerințele legale necesare unui verdict corect și echitabil

Deși criteriile și standardele au diferențe conceptuale, ele sunt funcțional conectate. Standardele de probă și criteriile de evaluare îndeplinesc funcții similare, chiar dacă nu sunt identice. Există o conexiune funcțională între ele, ceea ce înseamnă că fiecare poate îndeplini o funcție de orientare în adoptarea deciziilor, explicând astfel cum pot funcționa sistemele chiar și în absența uneia dintre componente.

În concluzie, diferențele între sistemele juridice și confuzia conceptuală legată de evaluarea probelor și standardele de probă sunt rezultatul influențelor istorice și culturale.

În rezumat, atât criteriile de evaluare, cât și standardele de probă sunt necesare în procesele legale. Teoria juridică actuală pare să influențeze practica sistemelor de drept continental, punând presiune asupra practicienilor pentru a adopta vocabularul standardelor. Totuși, diferențele de abordare între civil law și common law nu sunt o forțare teoretică, ci reflectă o conexiune funcțională: un sistem care are un standard explicit de probă implică de obicei un criteriu implicit și viceversa.

Astfel, teoria nu forțează practica, ci explică modul în care sistemele funcționează fără a face unele componente explicite în legea pozitivă. Sistemele pot funcționa eficient fie prin integrarea implicită a elementelor lipsă în componentele explicite, fie prin completarea lacunelor în practică atunci când o componentă este nedeterminată.

Referințe:

1. Picinali F. *Justice In-Between*. Publicat: 15.12. 2022. ISBN: 9780198864592.
2. Diesen C. *Beyond Reasonable Doubt. Standard of proof and evaluation of evidence in criminal cases*. Disponibil: <https://scandinavianlaw.se/pdf/40-7.pdf>
3. Tuzet G. *Evidence Assessment and Standards of Proof: a Messy Issue*. p. 87-113. Disponibil: <https://revistes.udg.edu/quaestio-facti/article/view/22480>
4. Jackson John D., Summers Sarah J., *The Internationalisation of Criminal Evidence*. Disponibil: <https://www.cambridge.org/core/books/internationalisation-of-criminal-evidence/527F05D1B23B2700433A186E36B8026E>
5. Enghel C. *Preponderance of The Evidence Versus Intime Conviction: a Behavioral Perspective on a Conflict Between American and Continental Euro*. Disponibil: <https://lawreview.vermontlaw.edu/wp-content/uploads/2012/02/13-Engel-Book-3-Vol.-33.pdf>
6. *Code de procédure pénale al Republicii Franceze*. Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/
7. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la nr. 122 din 14.03.2003*. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, Nr. 248-251 art. 699.
8. *Hotărârea Curții Constituționale nr. 18 din 22.05.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală*. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=617>
9. *Gäfgen v. Germany, App. No. 22978/05, 1 June 2010*, para. 167. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-99015%22%5D%7D>
10. Leach P., *Taking a Case to the European Court of Human Rights* (4th edn, OUP, 2017), 202. DOI: 10.1017/9781780688008.032.

Date despre autor:

Svetlana LEONTIEVA, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova.

ORCID: 0009-0005-2481-533X,

E-mail: leontievasvetlana58@gmail.com

Prezentat la 24.09.2024